

Оригинални научни рад

Срђан Ж. СЛОВИЋ*

Институт за српску културу – Приштина, Лепосавић

БОДРИЈАРОВ КОНЦЕПТ СИМУЛАЦИЈЕ У ЕРИ МАСОВНЕ КУЛТУРЕ**

Апстракт: Жан Бодријар, велики теоретичар културе и медија, сматра се једним од пионира постмодерног правца у друштвеним наукама. Открио је да масовни медији креирају тражњу и овладавају предметима и, на крају, од савременог друштва стварају моћно потрошачко друштво. Медији су из темеља пољуљали постмодерну културу дајући нови правац реалности. У постмодерном друштву се однос између симулакрума и оног стварног подвргао темељној промени. Концепт истинске копије је нестао, док стварност чине модели и симулакрум. У постмодерним медијима и потрошачком друштву, све је постало представа, знак, спектакл, трансестетско, трансполитичко и транссексуално. У овом раду ће се вршити истраживање Бодријаровог разматрања следећа три концепта: а) постмодерно друштво је друштво комуникације успостављено путем масовних медија; б) постмодерно друштво је потрошачко друштво и в) култура постмодерног друштва је базирана на симулацији или симулакруму или хиперреалности. Под великим утицајем Сосура, Диркејма и Фројда, Бодријар је почео као Марксов социолог, да би касније анализирао Марксову теорију капиталистичке производње и експлоатације са становишта структуралистичко-функционалистичке теорије производње и циркулације знакова.

Кључне речи: промена, симулација, симулакрум, хиперреалност, Маркс, Диркејм, потрошачко друштво, знакови, оригинал.

Суштина Бодријарове филозофије постмодернизма заснива се на концепту симулације и хиперреалности. Ови термини се односе на превагу виртуелног у ери изузетног дејства масовне културе. Бодријар је сигуран да живимо у ери симулације оног правога. Људи су изгубили способност да адекватно разумеју стварност. Чини се да је стварност унапред припремљена и хиперреална, јер симулација у потпуности замењује оригинал.

* Виши научни сарадник; drsrdjans@gmail.com

** Рад је настао у оквиру пројекта *Материјална и духовна култура Косова и Метохије* ев. број 178028, који је одобрило и финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

Стварност је увек репродукована. У том контексту Бодријар дефинише *simulacrum* као копију копије, која је отргнута од оригинала, а која ту стоји на своме и чак замењује оригинал. У питању је реално без порекла, хиперреално „које замењује знакове реалног за реално“. (Baudrillard, 1983: 4)

Бодријар истиче да људи нису свесни колико симулација мења одос између реалног и хиперреалног. Виртуела стварност је умогоне изменила наше представе о свету. Дакле, живимо у друштву у коме симулација реалности замењује чисту реалност. У таквом контексту симулакрум постаје истински. Свет је пун знакова и симбола у којима се реално мења хиперреалним. У таквом склопу односа полако се губи разлика између стварног и имагинарног. Људско искуство постаје симулација реалности, а не сама реалност. Симулација је у блиском односу са развојем масовне културе, која креира актуелну реалност.

Бодријар, заједно са Лиотаром и Фукоом, спада у пионире постмодернистичког правца у друштвеним наукама. У поменутом делу констатује „губитак реалности“, Лиотар констатује „крај метанаратива“ (Словић, 2019б: 141–152), а Фуко указује на „преиспитани однос између знања и моћи“ (Словић, 2019а: 199–206). Према Бодријару, „стварно“ се у овим условима дефинише у оквиру медија у којима обитава. Медији су ти који су довели до драстичне разлике између стварног и имагинарног; до разлике између стварности и илузија, као и између површине и дубине, која такође полако нестаје. Фредерик Џејмсон је у овом смислу понудио фразу „културна логика касног капитализма“. Ради се о културним и друштвеним условима који су преовладавали у напредним капиталистичким друштвима од 1960-тих година, када је капитализам ушао у нову кризу.

Из наведеног се извлачи закључак да постмодернисти обожавају егзил – ради се о стању проистеклом из виртуелног играња игара. Играјући игру човек бежи од стварности. Другим речима, у питању је реверзибилност ремећења стварности. (Niall, 2016: 9) У том циљу и сам Бодријар истиче да „уколико утакнемо малу дозу реверзибилног у наш политички, економски и сексуални механизам, све ће бити срушено“ (Niall, 2016: 9). Продуктивност је иманентна стварном времену, а времену игре је иманентан нихилизам. Игра жели да овлада игром, а онда када се то деси, сама игра постаје застарела. Неопходно је извршити замену како би као ТВ оне увек биле *on*. Што се слободе избора тиче, она је ограничена унапред одређеним правилима игре, тако да је сама слобода симулација слободе. Играч није никада у апсолутном смислу речи; дакле, нема егзила од стварности. Пошто се ради о капиталистичком систему друштвених односа, играч није ништа друго него потрошна роба. И у овом начину остваривања друштвених односа, капитализму је стало једино до профита.

Као типичан пример симулакрума Бодријар наводи мапу Римског царства. Она се односила на стање ствари када је Римско царство било на врхунцу своје моћи. Када је дошло до пропасти самог царства, мапа је остала

иста, али не и оригинално стање самог царства. Мапа није била идентична ни оном стању када је по први пут повучена. На основу тога имамо копију (мапу) без оригинала (царство).

Тумачећи симулацију Бодријар иде још даље. Симулација претходи стварном, као што мапи претходи територија. (Baudrillard, 1988: 166) Разлика између симулакрума и стварног полако нестаје, јер стварно мењају знакови стварног. Дисимулатор крије истину, а симулатор производи оно што сматра за истину. Уколико неко дисимулира болест, он као механизам одбране може да користи чињеницу да не постоје симптоми, док неко може да симулира болест производећи симптоме.

Бодријар наводи пренос представе у симулацију кроз четири корака:

- одраз основне реалности,
- маскирање основне реалности,
- маскирање одсуства основне реалности и
- непостојање односа са реалношћу – чист симулакрум. (Baudrillard, 1988: 170)

Док се прва три корака могу подвести под модернизам, овај последњи корак спада у постмодернизам. У њему нестају сви референтни објекти, па је немогуће просудити шта је истина а шта лаж. Када се дође до самог одсуства референтног објекта, онда је немогуће произвести нешто реално. Пошто је тешко сиречити губитак реалности, онда долазимо до већ поменуте категорије хиперреалног. Такво друштвено стање зависи од производње и масовне потрошње. (Baudrillard, 1988: 181)

Медији или сајберкултура креирају потрошачко друштво. Информационе технологије имају велики утицај на постмодерни економски систем креирајући широк спектар тражње за предметима. Медији су уздрмали темеље постмодерне културе и дали нови правац креирања реалности.

Током 1980-их година Бодријар је промовисан у једног од главних теоретичара медија постмодерне ере. Заједно са симулацијом и технолошким достигнућима, медији представљају нову етапу у развоју људског друштва. У постмодерном друштву долази до замене индустријског друштва новим технологијама – медији, кебернетика, компјутери и информатика. (Kellner, 1989: 61) Рад више није продукциона снага друштва већ „знак међу знаковима“. (Kellner, 1989: 61) Уместо термина *mode of product* Бодријар уводи термин *code of product*. У таквом стању ствари знакови и кодови постају основни чиниоци друштвеног живота.

Знакови и начини представљања чине стварност, а у интеракцији са другим знаковима креирају нову врсту друштвеног поретка – стварност. Медији су моћна и аутономна друштвена снага која производи широк опсег последица, а једна од њих је доминација заједно са манипулацијом и друштвеном контролом.

Бодријар доводи у посебну везу однос између медија и потрошачког друштва, што је иманентно капиталистичком начину производње. У својим раним радовима био је привржен Марксовој теорији вишка вредности, док је у својим потоњим радовима покушао да обради теме које је Маркс запоставио. Марксова теорија класне борбе, диктатуре пролетаријата и отуђења је у обзир узимала економске чиниоце, док је културне ставила у други план. Бодријар Марксову теорију, налик начину на који Маркс трансформира Хегелову, окреће на тумбе да би у том мистичном омоту пронашао рационално језгро. Шта ово значи? То значи да у духу постмодернизма у први план се ставља културно које произилази из симулације. Дакле, постмодерно друштво је друштво симулације контролисано од стране знакова, кода и представа. Економија је и даље присутна, али не као искључиво детерминишући чинилац; економија и даље одређује културу али не у апсолутном смислу. Радник и даље продаје своју радну снагу али не у ери модернизма и индустријализације, већ у ери постмодернизма, конзумеризма и информационих технологија. То је и једина замерка Марксу: треба га осавременити управо овим елементима.

Поред Маркса, одређени утицај на Бодријарову концепцију потрошачког друштва имао је и Диркејм. Бодријар, у стилу Емила Диркејма, одређену појаву карактерише као колективну. Потрошња се на основу тога објашњава као „колективно понашање“ – групна интеграција и друштвена контрола. (Baudrillard, 1998: 5) Потрошњу у Диркејмовом контексту не посматрамо као задовољство, већ као нешто институционално и наметнуто, скоро као обавезу. Бодријар је дошао до закључка да човек мора да учи како да троши. Поседовање потрошне робе је вид алијенације: оно не води солидарности већ диференцијацији. Слично је и са производњом. Оваквим својим схватањима Бодријар неумитно указује на Диркејмов функционализам. Иако је празна и површна, потрошња је функционална. Целокупна Бодријарова анализа потрошачког друштва је пример једне зреле функционалне анализе.

У основи потрошачког друштва је комуникација. Медији протичу кроз комуникацијски систем серијом представа и знакова. Они, једноставно, чине симулацију. Потрошна роба се препознаје преко знакова, тако да потрошач поручује ове знакове преко представа о артиклима који се купују. Сваки знак носи свој бренд. Да би се појачала пропагандна активност, у помоћ се позивају и јавне личности како би производ постао још упечатљивији. У оваквом одосу између продавца и купца знакови немају употребну вредност, већ само вредност размене. Резултат оваквог тржишног односа је пораст конзумеризма. Потрошња води ка производњи, а не онако како је резонувао Маркс. Дакле, повећана потрошња водила је повећаној производњи. Знакови и представе утичу и на друштвену стратификацију: ствара се нова класа потрошача.

Бодријар је мишљења да у постмодерном друштву потрошња није у стању да задовољи потребе, зато што потребе нису стварне. Оне су створене

путем симулације, па због тога не купујемо оно што нам стварно треба, него оно што нам код налаже да купимо; јавља се виртуелна стварност као осиромашена замена за оно реално, та стварност узурпира и изазива реално, па долазимо до већ поменуте категорије хиперреалног. Оно што остаје по Бодријару јесу знакови или „генерализовани код знакова, апсолутно арбитрарни код разлика“. (Baudrillard, 1981: 91)

Бодријар је имао посебно мишљење везано за Заливски рат. Мишљења је да до овог рата није ни дошло. Његови чланци о овом рату систематизовани су у монографији под називом „The Gulf War Did Not Take Place“ („Заливски рат се није десио“). Догађај у Персијском заливу није био рат већ су га сачињавали злочини који су само личили на рат. О рату се није могло говорити јер су савезничке снаге предвођене САД-ом умногоме надмашивале ирачке снаге. Све се одвијало према унапред познатом сценарију. (Baudrillard, 1995: 73) Оно што се одиста десило био је медијски догађај смештен у реалном времену зарад препознатљивих сврха; рат произведен за широки ТВ аудиторјум као егзил од виртуелног. У том циљу ТВ је послужила као тзв. универзално огледало. Слична је ситуација и са ратом на Косову предвођеним НАТО операцијама.

Бодријар је у својим делима желео да докаже да имитација или репродукција стварности захтевају више легитимације, вредности и моћи него што то тражи сам оригинал. У таквим условима Бодријар је дефинисао своју теорију хиперреалности где се разлика између репрезентације и оног заступљеног губи.

За Бодријара је и представљање одступање од оригинала. Представљање је критиковано, јер оно укључује поновно представљање једне ствари, особе, времена или места. Оваква критика представљања код Бодријара своје корене вуче из филозофије Ничеа, Витгенштајна, Хајдегера и његовог савременика Фукоа. Ниче се супротстављао демократском представљању јер је оно пружало шансу слабијем да образују већину и доминирају над јачим и изузетним. Јачи и изузетни по дефиницији чине мањину. Витгенштајн узима у обзир лингвистички релативизам и немогућност представљања било које реалности путем језика. Хајдегер се супротставља демократском индивидуализму, рационализму, напредној технологији и волунтаризму, дакле, свему ономе што чини особеност западне демократије. (Rosenau, 1992: 93) Фуко закључује постмодернистичко схватање представљања тврдњом да када су субјекат и објекат више повезани, а мање одвојени, природно представљање нема више начина да се развија чиме постмодерни свет остаје без оригиналног представљања.

За Бодријара, представљање је остатак модернизма. Представљање функционише и у ери постмодернизма, али само као „утишана већина“ („majorité silencieuse“). (Baudrillard, 1978: 28) Постојање овакве већине никако није друштвеног карактера, већ само статистичког. Њена појавност

се остварује само путем сондирања јавног мњења, Зато, оваква већина, није ништа друго него маса, која свој појавни облик доживљава путем сондирања јавног мњења. Само тада. Она је симулација јер друштвено нестаје и уступа место симулацији. Представљање тзв. „утишане већине“ је скоро немогуће, јер су масе укључене само током изборног процеса, док се након тога власт постепено отуђује. Маса није представљена, већ је само сондирана. Уколико се маса сондира путем референдума, њено је само да одговори са ЗА или ПРОТИВ.

ПРИЛОЗИ

* * *

Nastupila je, tvrdi Bodrijar, nova era u kojoj nova tehnologija, mediji, kibernetički modeli, informacioni procesi, zabava i industrija znanja, zamenjuju industrijsku proizvodnju i političku ekonomiju kao organizacioni princip društva ...

Više ne postoji realnost koju posmatramo sa televizije, realnost je samo niz slika sa televizijskog ekrana.

Nalazimo se u univerzumu u kome ima sve više informacija, a sve manje smisla. Informacija guta svoje sopstvene sadržaje.

Žan Bodrijar, Simulakrumi i simulacija, Novi Sad, Svetovi, 1991, str. 83–84.

* * *

U svojoj daljoj analizi mas-medijskog simulakruma Bodrijar nam govori o četiri osnovne faze maskiranja stvarnosti. Prva faza će biti pojava veštačke stvarnosti, odnosno pojava paralelnog sistema koji će samo postojati kao prikrivena alternativa. Nakon ovog stadijuma veštačka stvarnost će maskirati samu stvarnost i postepeno preuzimati njenu ulogu, dok će se iza te maske vršiti rekonstrukcija prvobitnog stanja. Treća faza će označiti veliku krizu koje nećemo biti ni svesni, jer će veštačka stvarnost – novonastali simulakrum potpuno zamenjivati ono što smo nekada smatrali realnošću, odnosno doći će do faze „prikrivanja odsustva duboke stvarnosti“, nakon čega će uslediti poslednja, četvrta faza u kojoj nećemo imati nikakve veze sa onim što smo nazivali realnošću „ona je čist sopstveni simulacrum“.

Ako su Bodrijarove postavke tačne mi se sada nalazimo u poznoj drugoj fazi i spremamo se za prelazak u treću. Sve veći deo proizvodnje se zasniva na različitim oponašanjima, na veštački ponovljenim već postojećim stilovima, na laganom umnožavanju alternativnih istina u čijoj umreženosti nećemo biti u stanju da razotkrijemo onu pravu. Kada istina jednom bude uvučena u relativizujući sistem znakova ona će se ponašati kao jedna od njih što će postepeno dovesti do

njene trajne neprepoznatljivosti i nestanka. ... Era simulacije započinje izvesnom likvidacijom svih referencijala ili – što je još gore: njihovim veštačkim vaskrsavanjem u sistemima znakova.

Predrag Nikić: *Žan Bodrijar – Konstituisanje mas-medijskog simulakruma*, <http://freedomfight.net/pages/Br11/PedjaNikic.htm>

* * *

Žan Bodrijar jedan je od vodećih teoretičara **postmoderne** koji je medijima posvetio mnogo prostora u svome radu ... Savremeni mediji ne samo da igraju centralnu ulogu, već i definišu svet u kome živimo. Oni su ukinuli realnost, stvarajući hiperrealnost koja nema oslonca u stvarnosti, ona je svedena na niz slika. Nije čudno što je Bodrijar početkom devedesetih godina dvadesetog veka napisao članak „Rat u zalivu se nije desio“, misleći na američko-irački rat u zalivu. Kako navodi Daglas Kelner u svojoj knjizi *Medijska kultura*, nijedna istina o tom ratu se nije pojavila u štampi Sjedinjenih Država pred početak rata i za vreme trajanja samog rata. Tako su stanovnici Sjedinjenih Država i Iraka gledali iste programe na televiziji u želji da vide šta se to stvarno dešava. Bodrijar smatra da je to bio medijski spektakl, a ne rat ...

Ljubomir Maširević, *Mediji i društvena teorija*, http://www.komunikacija.org.rs/komunikacija/casopisi/zbornikfdu/8-9/16/download_ser_lat

* * *

Postmoderno doba otpočinje hladnim ratom, jer je to bio simbolički, a ne stvarni rat. Bilo je to ovako. Jedni su govorili: „Evo ti ovaj moj simbol.“, a drugi su odgovarali: „Evo tebi Berlinski zid.“ Onda su ovi opet na to odgovorili nečim trećim, a kao odgovor vratio im se „Sputnjik“. Zatim su ovi poslali „Merkuri“, kao simbol. Sve je to bio virtuelni rat. Nigde se nije ratovalo. Niko nije bio ubijen. Ali je to koštalo milijarde dolara, ljudi su prolazili kroz noćne more tokom trideset godina. Hladni rat označava početak postmodernizma. Hladni rat je bio prvi svetski virtuelni rat.

Trevor Bodi, *kritičar i istoričar arhitekture*, *Intervju u Oro Pretu, SJW i IK, novembar 1994*, <http://www.thenao.net/akcelerator/akc2/akcs/12.html>

ЛИТЕРАТУРА

- Baudrillard 1981: Jean Baudrillard. *For a Critique of the Political Economy of Sign*. Transl. C. Levy. St. Louis: Telos Press.
- Baudrillard 1983: Jean Baudrillard. *Simulations*. New York: Semiotex.
- Baudrillard 1988: Jean Baudrillard. *Selected Writings*. Stanford: Stanford University Press.
- Baudrillard 1995: Jean Baudrillard. *The Gulf War Did Not Take Place*. Transl. P. Patton. Bloomington: Indiana University Prtess.

- Baudrillard 1998: Jean Baudrillard. *The Consumer Society. Myths and Structures*. Ed. Mike Featherstone. Nothingam: Nothingam Trent University.
- Kellner 1989: Douglas Kellner. *Jean Baudrillard from Marxist to Postmodern and Beyond*. Stanford: Stanford University Press.
- Niall 2016: Lucy Niall. *Dictionary of Postmodernism*. Seam Lucy-Stevenson. Oxford, Malden: Wiley Blackwell.
- Rosenau 1992: Pauline Marie Rosenau. *Postmodernism and Social Sciences Insights, Inroads, and Intrusions*. Priceton: Priceton University Press.
- Словић 2019а: Срђан Словић. „Фукоов концепт односа између знања и моћи“. *Башићина*, св. 47, стр. 199–206.
- Словић 2019б: Срђан Словић. „Лиотарово постмодерно стање“. *Башићина*, св. 48, стр. 141–152.

НОВИНЕ И ЧАСОПИСИ

- Baudrillard 1978: Jean Baudrillard. „La politique et la simulation“. *Monde diplomatique*, Mai 1978.

Srdjan Ž. SLOVIĆ

BAUDRILLARD'S CONCEPT OF SIMULATION IN THE ERA
OF MASS CULTURE

SUMMARY

Jean Baudrillard, a cultural critic and media intellectual, claimed that the contemporary culture was postmodern. It is marked by plurality, diversion, intense fragmentation, and indirection. He discovers that it is mass media that create demands and seduction of objects and ultimately make the contemporary society a powerful consumer society. Media have shaken the very foundation of postmodern culture, giving a new direction to reality. Baudrillard describes that the relationship between the real and simulacra has undergone a tremendous change in the contemporary society. Now the very concept of a true copy is thrown into the wind. Models and simulacra have become reality. In the postmodern media and consumer society, everything becomes an image, a sign, a spectacle, a transaesthetic, transpolitical, and transsexual. The present paper made an investigation as to how Baudrillard focused his critical attention on the three points – (i) postmodern society is the society of communication established by mass media; (ii) postmodern society is a consumer society and (iii) the culture of postmodern society is based on simulation or simulacra or hyperreality. Deeply influenced by Saussure, Durkheim and Freud, Baudrillard starts as a Marxist sociologist, but later on like his contemporaries, such as Althusser and Lyotard, he analyses Marxian capitalist production in the light of structuralist theory of production and circulation of signs. But again after the tumultuous events of 1968, such as No Bra Day in May celebrated by miniskirt clad American women by burning brassieres and underwears, he gets disillusioned and disoriented. There undergoes a radical change in his Marxist-structuralist stance, which is inadequate to analyse the fundamental of the contemporary society. He develops a broader and more analytical outlook toward society. He argues that there is a rupture between modernity and postmodernity, marked by cyberculture. This culture is completely in the clutch of mass media, pestering and victimizing the individual.

Baudrillard finds Marx's economic philosophy incapable of explaining life in the late capitalist societies, because they are based on consumer. Throughout his life, Marx lays emphasis on the mode of production so much that the other aspect of capitalism i.e. consumer and culture slips from his mind. Baudrillard, by the way, supplements it by consumer, the focal point of his discussion. Now there is a shift from production to consumerism. This idea – the analysis of society through consumer and culture – occurs to his mind during his sojourn in America and writes a travelogue *America* in the lifestyle of the Americans.

Key words: Change, simulation, simulacrum, hiperreality, Marx, Durkheim, consumer society, signs, original.